

Мўғул татар қиссаси

6- қисм

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

АБУ АБДУЛЛОҲ аш-ШОШИЙ

Нашрга тайёрловчи: Шамсиддин Даргомий

2012 - 1433

IslamHouse.com

﴿ قصة التتار [المغول] ﴾

الحلقة السادسة

« باللغة الأوزبكية »

أبو عبد الله الشاشي

مراجعة: شمس الدين درغامي

2012 - 1433

IslamHouse.com

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Барча мактовлар Оллоҳга хосдир. Унга ҳамду сано ва истиффорлар айтамиз, Ундан ёрдам сўраймиз, нафсларимиз ҳамда ёмон амалларимиздан паноҳ тилаймиз. Оллоҳ ҳидоят қилган кимсани адаштирувчи, адаштирган кимсани ҳидоят қилувчи йўқдир. Мен шериксиз, ягона Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Муҳаммад унинг бандаси ва элчисидир, деб гувоҳлик бераман.

Ўтган дарсимизда:

- Мўғулларнинг Нишопур шаҳри ва унинг халқини яқсон қилиши;
- Ҳирот шаҳри вайрон ва унинг халқини йўқ қилиниши;
- Хоразм диёрига мўғуллар босқини;
- Жалолиддин Хоразмшоҳ сийрати;
- Балқ жанги;
- Қобул жанги;
- Қобул (Парвон) жангидан тушган ғаниматлар устидаги ихтилоф сабабидан мусулмонларнинг бўлиниб кетиши, каби мавзуларни гаплашган эдик.

Мангубердининг қочиши

Ўша кунларда мусулмонлар Раббиларининг синов юборишини унутдилар. Мусулмонлар мана шундай

парокандалик ҳолатида турган вақтда, Чингизхон мусулмонлар устига лашкар тортди, лашкарнинг бошида эса, бу сафар ўзи эди. Ғазна ва Қобилда ғалабага эришган мусулмонлар бунинг гувоҳи бўлишди. Бироз олдин нусрат узра турган бўлсалар, энди эса, сафлари озайган, кўшиннинг қалбига кўркув оралаб, кўнгиллари чўккан ва маънавиятлари чил-парчин бўлган эди. Жалолиддин Мангуберди лашкарининг ўта кучсиз ҳолатга тушганини кўриб, Чингизхон кўшинидан чекина бошлади. Жангни қолдиришга киришиб, маъракадан тисарилди, лекин Чингизхон унга йўл бермади. Жалолиддин Мангуберди илгари отаси қилган иш – давлатдан давлатга, шаҳардан шаҳарга кўчишни– бошлади, ҳатто бора-бора Покистоннинг чегарасига етиб қолди. Покистон чегараси ва Покистонни кесиб ўтиб, Покистон билан Ҳиндистонни ажратиб турувчи Ҳинд дарёсига етиб келди¹. Шу ерда Ҳинд дарёсидан ўтиб, Ҳиндистонга киришни қарор қилди, ҳолбуки, унинг Ҳиндистон билан алоқаси жуда ёмон эди, лекин бу Чингизхонга йўлиқишдан кўра яхшироқ эди. Соҳилда кема йўқ эди, кутишга мажбур бўлди. Шу он тўсатдан Чингизхон лашкари билан етиб келди, қочай деса, ортида дарё, кема эса бир неча кунда келади, урушишдан бошқа чора йўқ. Икки тараф орасида кўрқинчли ва даҳшатли жанг бошланди, бундан олдин содир бўлган жанглarning барчаси, бу жанг олдида гўё

¹ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (137), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/397)

ўйин бўлиб қолди. Қонли жанг уч кун тинимсиз давом этди. Иккала гуруҳдан ҳам қурбонлар тўлиб кетди, мусулмонлар сафида ўлганлардан Ҳирот шахрининг амири Маликхон ҳам бор эди². Ёдингизда бўлса, бундан олдинги жангдан кейин Сайфиддин Букроқ билан ғанимат талашиб, хусумат чиқарган ва оқибатта Сайфиддин Букроқ армиясини олиб, Жалолоиддиндан ажралиб кетган эди³. Маликхон ўлдирилди, дунёдан бирор нарсага эга бўлмади, ҳатто қўлидаги қиличини ҳам қабрга олиб кета олмади. Тўплаган мол-дунёси ўлимни бир лаҳзага-да кечиктира олмади, лекин мусулмонларга бор кучи билан ёрдам берган ҳолатда ўлиш қаерда-ю, уларнинг ўртасида фитна чиқариб, мағлубиятига сабаб бўлиб ўлиш қаерда?!

Доктор Сиржоний маълум қилишича, жангнинг тўртинчи куни, иккала тараф талофатнинг кўплигидан жангни вақтинчага тўхтатади. Икки гуруҳ ҳам жанг ҳисоботиغا киришади. Мана шу вақтинчалик тинчлик вақтида, Ҳинд дарёси соҳилига кема келиб қолади, Жалолоиддин илгари отаси қилганидек, фурсатдан фойдаланган ҳолда зудлик билан қочиб қолишга қарор қилиб, хос кишилари ва яқинларини олиб кемага минади. Ҳинд дарёсини кесиб ўтиб, Ҳиндистон ўлкасига етиб олади⁴. Дарёнинг ғарбий соҳилида мўғуллар билан бирга мусулмон давлатлар, шаҳар ва кишлокларни,

² Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/397)

³ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/396-397)

⁴ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/397)

шунингдек, у ердаги фуқароларни аскарий химоясиз ҳолатда тарк қилади. Мўғуллар оддий фуқаро билан ҳарбий аскар орасини ажратмас эди, устига-устак икки мағлубият натижаси ўлароқ, Чингизхоннинг қалбида юзага келган қаттиқ нафрат, адоватни кўшимча қилсак, бундан сўнг, у Жалололидин ташлаб қочган халқнинг бошига неқадар қора кунларни солишини хулоса қилиб оламиз...

Бу воқеани доктор Муҳаммад Саллабий Ибнул Вардийдан нақл қилиб, шундай баён қилади: Бу мувофақиятсиз жангда Жалололидин мўғуллар сафини ёриб чиқишни ўз олдига мақсад қилиб олди, у ва унинг кўшинидан баъзилар мўғуллар исканжасидан қочишга муваффақ бўлдилар. Лекин у Ҳинд дарёсига юзланиб қолиб, жон ҳолатда оти ила дарёга қараб сакради, 20 зироъ кўтарилиб, дарёнинг асосий қисмидан ўтган, шу тариқа дарёнинг шарқий томонига кесиб ўтишга муваффақ бўлган эди⁵. Армиясидан катта миқдори қатл қилинган, дарёнинг шарқий соҳилига ўтмоқчи бўлганларининг кўпчилиги сувга ғарқ бўлган эди. Хоразм армиясидан 4 минг аскар ўз жонларини дарёнинг шарқий қирғоғига ўтиб қутқарган эди, худди қабрдан кўпорилган нушур аҳлидек, оч ва ялонғоч эдилар⁶, – деб ёзади Насавий. Жалололидиннинг етти ёш

⁵ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (138)

⁶ Шихобуддин Насавий "Султон Жалололидин Мангубердининг хаёт тафсилоти" (85)

Ўғли асирга тушди, Чингизхон болани отасининг кўз ўнгида ўлдирди. Жалолиддин соҳилга яқинлашганда соҳилнинг қарама-қарши томонида онаси, она бир синглиси ва аёлини кўрди, улар: Оллоҳ сени парча-парча қилсин, бизни ўлдир, бизни асирликдан қутқар дер эдилар, шунда у буйруқ қилди, яъни дарёга ўзларини отишга буйруқ қилди, оқибатта улар дарёга ғарқ бўлишди, бу улкан бахтсизлик ва нодир суратдаги офат эди⁷.

Жалолиддин Мангуберди Ҳинд дарёси бўйида ҳижрий 618 йил 30 рамазон/мелодий 1221 йил 24 ноябр куни бўлган жангда мағлубиятга учради⁸.

Афғонистон ишғоли

Чингизхон мусулмонлар диёрига одатдагидан зиёда, қаттиқроқ ва бор ғазабини сочди. Шаҳарлар орасида Чингизхоннинг лашкари мағлуб бўлган Ғазна шаҳри қаттиқроқ жафо чекиб, улкан азоб-укубатга гирифтор бўлди. Шаҳарнинг эркакларини битта қолдирмай ўлдирди, аёлларини асир, кул қилди ва бутун шаҳарга ўт қўйди. Ибнул Асир –раҳимахуллоҳ– айтганидек, "Бу шаҳар гўё куни-кеча обод бўлмагандек, томлари

⁷ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (138)

⁸ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (137)

йиқилиб, хувиллаб қолган вайронага айланган эди"⁹. Айтишлик ўринли бўлган сўзлардан, Чингизхон шаҳар аҳли ичидан Жалолиддин Мангубердининг фарзандларини тутиб олган эди, уларни хаммасини сўйишга буюрди. Ёрдамсиз ташлаб кетилган миллионларча халқ тотган аччиқ аламини, Жалолиддиннинг ўзи ҳам тотган эди¹⁰.

Байҳақий мурсал санад билан ривоят қилган ҳадисда, Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *"Истаганинг каби бўл, қандай ёндошсанг, ўшандай ёндашилсан"*¹¹, яъни "ҳукм қилганинг каби жазо оласан".

Чингизхоннинг ўта юксак орзуси ушалган эди. Рўёбга чиқиши осон бўлмаган бу орзу – Афғонистонни маҳв этилиши эди. Афғонистонни истело қилиниши, нафақат Чингизхонни, балки барча босқинчи мустабидларнинг орзуси эди. Афғонистонни босиб олиниши, ислом умматини йиқитиш йўлидаги жиддий аҳамиятга эга бўлган қадам эди. Афғонистоннинг эгалланиши, бир қатор сабабларга кўра, ислом уммати учун ўта хатарли, душманлар учун ўта эътиборли эди, жумладан:

⁹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/398)

¹⁰ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (138)

¹¹ Байҳақий ривояти (6119), Албоний заиф санаган (2369)

Биринчидан: Афғонистоннинг хужумга имкон бермайдиган тоғли худуд эканлиги, бу эса душманга кучли табиий ғов бўлиб, қўшни давлатларга киришни қийинлаштирар эди. Афғонистон бўйсундириладиган бўлса, Покистон, Эрон, ундан сўнг Ироқ каби қўшни давлатларни босиб олиш осонлашар эди.

Иккинчидан: Афғонистоннинг муҳим стратегик мавқеи, у Осиёнинг ўртасида жойлашгандир. Афғонистон қўлга киритилса, бутун минтақаларни 360° бурчак остида, яъни ҳамма томонни бемалол кузатиш имконига эга бўларди. Бу билан Покистон, Эрон, Россия ва Ҳиндистонни назорат қила оларди, шунингдек, у Хитойга ҳам яқин эди. Афғонистон эгалланса, бутун Осиёга ҳукм юргизиш арзимаган иш бўларди.

Учинчидан: Афғонистоннинг тоғли табиати унинг халқига бошқа ўлкалардаги халқларга берилмаган салобат, қатъийлик ва қувватни берган эди.

Тўртинчидан: Халқининг исломга ўта юксак мойиллиги ва бошқалардан фаркли, мислсиз жиходий руҳдан баҳрамандлиги. Улар осонлик билан жон бермас, таслим бўлмас эди. Бу уларнинг мўғуллар устидан қозонган ғалабаларида ҳам исбот бўлди. Шу кунгача барча мусулмон жангчилар жангларда мўғуллардан енгилиб келди, илк бор мўғуллар Афғонистонда мағлубиятда гирифтор бўлди. Улар икки марта енгилган

эди. Афғонистоннинг қўлга киритилиши, "анти муслим" қуввати учун улкан мувофақият саналар эди.

Бешинчидан: Бу ҳодиса ислом умматининг маънавиятига даҳшатли тарзда салбий таъсир кўрсатган, мўғулларнинг маънавиятига эса, жуда катта ижобий таъсир этган эди. Афғонистон мўғуллар учун ўта хатарли бекат бўлиб, унинг босиб олиниши, нафақат Афғонистон аҳлига, балки умумий суратда бутун ислом умматига ўта жиддий ва салбий таъсир кўрсатган эди¹².

Шундай қилиб, мўғуллар хижрий 617/мелодий 1220 йилда Хитойдан бошлаб, Қозоғистонга, сўнгра Ўзбекистон, Туркменистон, Афғонистон, Эрон, Азарбайжон, Арменистон, ундан сўнг Грузияга кириб борган эди. Бу аччиқ ҳақиқат барча тарих китобларида собит бўлгандир. Мўғуллар бир йилнинг ичида ислом оламининг улкан шарқий қисмини эгаллаган эди. Ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаҳ....

Мерага шахри ишғоли

Мўғуллар хижрий 618 сананинг бошларида муслмон Мерага шахрига лашкар тортди¹³. Бу минтақа Азарбайжоннинг шарқий худудида жойлашган эди.

¹² Шайх доктор Роғиб Сиржоний "Қиссатут-татар"

¹³ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/377), Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/105), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (123)

Ажабланарли жойи, шаҳарнинг бошлиғи муслима аёл эди¹⁴, нима учун мусулмонлар бундай таҳликали, нозик вақтда давлат бошқарувини аёл кишига топшириб қўйишган экан? Мамлакатда бошқарувга яроқли эркак киши қолмаганмикан? Хуллас, мўғуллар шаҳарни ўраб олишди, унинг атрофига манжаниқларни ўрнатишди ва мусулмон асирлар воситасида жангни бошлади. Мусулмон асирлар Мерагани ишғол қилишга киришди, улар дунёда озгина муддат яшаш илинжида мусулмон биродарларини ўлдира бошладилар¹⁵. Агар бу асирлар Мерагадаги биродарларини ҳимоя қилиб, мўғулларга қарши чиқишганида эди, ҳеч бўлмаганда оз бўлсада баъзи мусулмонлар нажот топган бўлар эди. Лекин саҳиҳ тушунча-ю соғлом дунёқараш йўқлиги кўзларни кўр қилган эди. Ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллаҳ....

Мўғуллар Мерага шаҳрига ҳижрий 618 йил 4 сафар куни/мелодий 1221 йил 6 апрел куни кирдилар ва унинг халқини бошида қилич юрғиздилар¹⁶. Ибнул Асир айтганидек, улардан беадад ва беҳисоб даражада инсонларни қатл қилдилар, ўзларига керакли ва олиб кетишга қодир бўлган нарсаларни талон-тарож қилдилар, олиб кета олмаганларини бир жойга тўлаб, ўт

¹⁴ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/377)

¹⁵ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/377)

¹⁶ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/377), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (124)

кўйдилар¹⁷. Ҳатто баланд тепалик баробар қимматбаҳо ипакни келтириб, ўт кўйишди. Ибнул Асир – раҳимахуллоҳ– айтади: "Бир мўғул хотин мусулмон хонадонга киради ва ундаги эркак, аёл ва болалардан иборат жамоани ўлдиради, улардан биронтаси унга қаршилиқ қилмайди. Ва Мерага халқининг биридан ўз қулоғи билан эшитганини шундай ҳикоя қилади: Битта мўғул 100 та мусулмон эркак бор сўқмоққа кирди, уларни битта-биттадан ҳаммасини қатл қилди, бирон киши унга қўл кўтармади. Инсонлар шу қадар хорлиққа гирифтор бўлиб, ўзларини на кўпчилик ва на озчиликдан ҳимоя қила олардилар... Оллоҳ азза ва жалладан хорликдан паноҳ тилаймиз"¹⁸.

Мўғилларнинг Аббосийларга хужум қилишдаги тарадуди

Бундан сўнг, 618 ҳ.с ларда мўғуллар Ироқнинг шимолида жойлашган Арбил шаҳрига юруш қилишни режа қилдилар¹⁹. У Ироқдаги Мосул шаҳри билан чегарадош шаҳардир. Арбил шаҳри ва унинг ғарбида жойлашган Мосул шаҳри аҳолисининг қалбларини кўрқув чулғаб олган эди. Арбил ва Мосул халқининг баъзилари мўғуллар йўлига тўғаноқ бўлмасликни

¹⁷ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/377-378), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (124)

¹⁸ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/378)

¹⁹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/378), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (124)

ўйлади. Аббосийлар халифаси Носир Лидийниллах мўғуллар Арбил шахридан воз кечиб, Боғдодга қараб юруш қилишидан кўркувга тушиб, сергак бўла бошлади. У Арбил ва Ирокқа қарашли бошқа шаҳарлардаги мусулмонларни мўғулларга қарши оёққа туришга чақирди. Аббосийлар армияси тайёргарликка киришди. Халифа Носир Лидийниллах юз минглаб мўғул лашкарига қарши бор-йўғи 800 кишинигина тўплай олди!²⁰

Халифа Носир Лидийниллахда фақат халифанинг ташқи кўринишигина қолган эди. Аббосийлар армиясининг кўмандони Музаффаруддин бу оз сондаги кўшин билан мўғулларга қарши жанг қила олмаслиги аниқ эди. У мўғулларнинг юз мингларча кўшинини кўрган заҳоти ортга чекинишдан ўзга чора топмади. Бироқ жуда ғаройиб ҳодиса юз берди, мўғуллар бу чекинишни хийла деб ўйладилар. Бу арзимаган сондаги армия буюк ислом лашкарининг мукаддимаси бўлиши керак, деб тасаввур қилдилар. Чунки буюк Аббосийлар хилофатининг кўшини 800 аскардан ошмаслиги ақлга сиғмайдиган иш эди. Мўғуллар урушни қолдиришга қарор қилиб, улар ҳам ортга чекиндилар. Аббосийлар хилофатининг донғи бутун оламга етганида шубҳа йўқ эди. Шунинг учун, хилофатининг имкониятлари мўғуллар қалбига кўркув солган эди.

²⁰ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/379)

Аббосийлар хилофати, бошқа умматлар қаршисида жуда узун тарихи ва буюк ютуқлари билан ажралиб турар эди. Мўғул давлати бор-йўғи бир неча ўн йиллардан бери ер юзида пайдо бўлиб, ғолиблик байроғини кўтариб келаётган, Аббосийлар хилофати-нинг тарихи эса, 500 йилдан зиёдроқ эди. Шунинг учун ҳам, мўғуллар Аббосийларнинг имкониятларини керагидан ортикча баҳолади ва хилофатга бевосита бостириб киришга ботинолмади. "Қатлиом" деган жангга киришди, муносиб вақтда уруш очиш, Ироқни танг аҳволга солиб қўйувчи шиддатли зарбалар бериш, узоқ вақт қамал қилиб заифлаштириш, Ироқнинг атрофидаги амирликлар билан тил бириктиришга қарор қилдилар. Мана шу сабабларга кўра, мўғуллар Ироқнинг умрини яна бир неча йилларга чўзиш учун ортга чекиндиладар...

Табриз мўғул ҳужумидан қутулиши сабаби

Мўғуллар Табризнинг амири Ўзбек ибн Паҳлавон билан тузган келишувини бузишни қасд қилиб, Эрондаги Табризга қараб йўл олишди. Лекин кутилмаганда бу фикрларидан қайтишди. Ўша кунларда шаҳарга Шамсуддин ат-Тоғроий исмли янги бошлиқ волийлик қилаётган эди²¹. Бу киши –раҳимахуллоҳ– динни ва дунёни яхши билувчи мужоҳид инсон эди. У киши –раҳимахуллоҳ– одамларни Оллоҳ йўлидаги

²¹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/382)

жангга ҳозирлик кўришга чақирди, уларнинг қалбларида зўравонликка қарши туриш туйғусини жонлантирди, фаолиятсизлик ва кучсизликнинг оқибатидан огоҳлантирди, уларга олдиндан назарий жиҳатдан билган, бироқ амалий суратда мутлақо татбиқ қилмаган нарсаларини таълим берди²². Шунингдек, инсон вақти-соати келмагунича ҳаргиз ўлмаслиги, унинг ризқи ва ажали дунёга келишидан илгари битиб қўйилганини ўргатди. Улар мўғулларга қуллуқ қилсалар ва уларнинг олдида тиз чўксалар ҳам мўғуллар уларни тинч қўймаслиги, мусулмонлар фақатгина қўлларига қиличу қалқон олиб ўзларини ҳимоя қилмаса, ер куррасида уларни ҳимоя қилувчи бошқа куч йўқ эканлигини англатди.

Шамсуддин –раҳимахуллоҳ–нинг саъй-ҳаракати натижаси ўлароқ Табриз аҳлининг қалбларида ҳамият, шавқ тўлқинланди, амирлари билан бирга юртнинг кўрғонини тузатиб, мустаҳкамладилар, шаҳар атрофига хандақлар қазидилар, курол-яроқларини ҳозирладилар, баррикидалар ўрнатдилар, сафларни тартибладилар. Қавм Оллоҳ йўлида жангга шайланди. Мўғуллар шаҳардаги ҳолатдан, халқнинг исёнидан, ҳаммани Оллоҳ йўлида жангга отланганидан хабар топганларида нима қилди? Мўғуллар ўзларига исён кўтарганларни эшитиши заҳоти, ғазаб отига миниб, уларни битта қўймай кириб ташлаймиз, деб уларнинг устига лашкар тортдими? Йўқ, азизлар! Мўғуллар ҳайратомуз қарорга

²² Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/382)

келдилар, бу қарор – Табриз шаҳрига кирмаслик, Оллоҳ йўлида жиҳод байроғини кўтарган қавмга қарши жанг қилмаслик эди. Оллоҳ таоло Табриз аҳли оз, мўғуллар сони кўп бўлсада, мўғулларнинг қалбига кўркувни солди. Расулulloҳ –саллоллоҳу алайҳи васаллам– бир ойлик масофадан душманнинг қалбига тушадиган кўркув билан нусратланган эдилар, шунингдек, Расулulloҳ –саллоллоҳу алайҳи васаллам–нинг йўларидан юрадиган ҳар бир жамоа, бир ойлик масофадан душмани қалбига тушадиган кўркув билан нусратланади. Жиҳод ҳали содир бўлмаган, қавм жиҳод босқичига етиб бормаган, фақат содиқ ният қилган, қўлларидан келгунча тайёргарлик кўришган эди ҳам, Раббоний ваъда рўёбга чиқди. Мусулмонларнинг тайёргарлик кўришларини ўзиёқ душманнинг қалбига қурқув солган эди. Бу унутилмас дарсдир,

"(Эй мўминлар), улар учун имконингиз борича тайёрлаб қўйингиз"²³

Яъни имконингиз қадар тайёргарлик кўринг. Табриз халқи мўғул лашкарининг олдида қанча эди? Ёки ер билан яқсон қилинган ислом давлатлари ва шаҳарларига нисбатан қанча эди?

"(Эй мўминлар), улар учун имконингиз борича куч ва эгарланган отларни тайёрлаб қўйингизки, бу

²³ Анфол – 60

билан Оллоҳнинг ва ўзларингизнинг душманларингизни ҳамда улардан ташқари сизлар билмайдиган — Оллоҳ биладиган бошқа бировларни ҳам қўрқувга солурсизлар. Оллоҳ йўлида нимани сарф қилсангиз, сизларга зулм қилинмаган ҳолда комил қилиб қайтарилур"²⁴

Бу зулмат ичида порлаб турган нур эди. Оллоҳ таоло Шамсуддин ат-Тағройни ўз раҳматига олсин, бу киши мусулмон Табриз шаҳрида динни янгилади.

Кинжа шаҳрида ҳам айна ҳодиса рўй берди, улар Оллоҳ йўлида жиҳодни эълон қилди ва унга тайёргарлик кўрди, Кинжа шаҳрига бирорта мўғул кирмади²⁵. Бу тасодиф эмас, жиҳод байроғини кўтарган, унга тайёргарлик кўрган юртларга мўғуллар киришга журъат қила олмадилар. Такрор айтамиз булар тасодиф эмас, балки бу Оллоҳ таолонинг қонунларидан бўлган бир қонундир. Мусулмон шаҳарларнинг барчаси шундай қилганида эди, мўғуллар ва улардан бошқалар, мусулмонларнинг ерларига нажас оёқларини босмаган бўлар эди, валлоҳу аълам. Мусулмонлар бу шаҳарларни йиллар давомида ҳимоя қилиб келди, ададларининг кўплиги, иттифоқлиги, келишувчанлиги ва бошқалар сабабли эмас, балки содиқ жиҳод, покиза қонлар, мухлис, беғубор қалблар сабабидан сақлаб келди. Оллоҳ

²⁴ Анфол – 60

²⁵ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/383)

таоло ваъдасига хилоф қилмайди, вафо қилмаслик бандалардан содир бўлади. Оллоҳ азза ва жалла инсонларга зулм қилмайди, лекин инсонлар ўзларига-ўзлари зулм қиладилар...

Доғистон, Чеченистон ва Рус диёри жануби-ғарби ишғоли

Мўғуллар Табриз ва Кинжани тарк қилиб, Касбий денгизи соҳилидаги ҳозирги кундаги Азарбайжоннинг шимолий тарафида жойлашган Доғистон ва Чеченистонга (ўша вақтлар бу диёрлар Аллан, деб аталган) қараб юрдилар²⁶. Ҳозирда Россиянинг исканжасида бўлган бу ўлкалардаги мусулмонларга Оллоҳ нусрат ва нажот берсин. Ушбу ўлкаларда ҳам мўғуллар одатларига кўра бузғинчилик ишларига киришди, бутун мамлакатни вайрон қилди. Йўлларида учраган аксарият одамларни қатл қилди. Мўғуллар босқинидан энг ашаддий жафо чеккан шаҳар, Доғистонда жойлашган, ҳозирги кунда уни ҳам Россия эгаллаб олган Шемахи шаҳри эди, – дейди доктор Сиржоний. Агар дунё харитасига назар солсангиз, ҳозирда Шемахи деган жой Азарбайжонда, шунингдек, Челябин вилоятида бор. Доктор Сиржоний балки ўша вақтлар Шемахи шаҳри Доғистонга қараганлигини қасд қилган бўлиши мумкин. Википедияда Абул Муаййада

²⁶ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/105), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/385-386)

Балхийнинг "Дунё ажойиботлари" номли китобидан нақл қилиб ёзилишича, "Шемахи – Арран (Аран) вилоятининг шаҳри бўлиб, жуда мустаҳкам жойдир. Унинг аҳолиси хайрон қоларли даражада динга мутаассибдирлар". 1222 йилда мўғул-татарларнинг узок вақт қамалидан кейин, босиб олинган ва вайрон қилинган. Арран эса, XIII-асрларда ҳозирги кундаги Ажарбайжоннинг ғарбида жойлашган Кафказ орти мамлакатига қараган бўлиб, Аббосийлар халифатига қарашли минтақа ҳисобланган".

Мўғуллар бу юртлардаги насронийлар билан жанг қилди, мусулмонларга қилган жиноятлари, қирғинларини уларга ҳам қилди. Ҳижрий 618 йил/мелодий 1221 йилнинг қолган ойларида, Россия ерларининг ичкарасигача кирдилар²⁷. Маълумингизки, Россиянинг ерлари жуда кенгдир. Ушбу санада мўғуллар Россиянинг жануби-ғарбий минтақаларини эгаллади. Ҳижрий 619 йил/мелодий 1222 йил мўғуллар мустамлакаларини сақлаб қолишга ҳаракат қилди ва ўша минтақаларда ҳокимиятини мустаҳкамлади. Ўша вақтлар мўғул давлати доирасига кирган мамлакатлар: Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Ўзбекистон, Туркменистон, Покистон –унинг жанубий минтақаси Кармандан ташқари, у минтақага мўғуллар етиб бормаган–, бутун Афғонистон, Эроннинг катта қисми – Исмоилийя тоифаси қўл остида бўлган ғарбий қисми

²⁷ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/105)

бундан мустасно–, Азарбайжон, насроний Арманистон, Грузия ва Россиянинг жануби-ғарбий минтақаси эди. Мўғул-татарлар бир йилу бир неча ойлар ичида дунёнинг мана шу минтақаларини эгаллаган эди. Хижрий 620 йил/мелодий 1223 йил Чингизхоннинг ҳукмронлиги Хоразм давлати ва унинг атрофига ёйилди ҳамда Россияга ҳужумлари давом этди. Ушбу йил мўғуллар Россияга юриш қилиш билан овора бўлишди²⁸ ...

Валлоху таъала аъламу....

Оллоҳ субҳанаҳу ва таолодан унинг ер юзида жорий қилган қонунларини билдиришини, манфаатли бўлган илмни таълим бериб, таълим бергани билан фойдалантиришини ва тарихни бизларга ибрат қилишини сўраймиз, албатта у Оллоҳнинг қўлида ва у бунга кодир зотди.

Вассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ.

²⁸ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/385-387)